

Estudi del clima familiar i desenvolupament del nen
Estudio del clima familiar y desarrollo del niño

Mireia Sala:

Treballadora social. Patronat Joan Sellas Cardelús.

Ester Pla:

Dra. en psicologia. Psicòloga clínica. Psicoterapeuta. Directora tècnica del CDIAP
Patronat Joan Sellas Cardelús.

Resum

S'estudia la relació entre clima familiar i alteracions dels infants atesos en un CDIAP. Es vol contrastar si hi ha una relació entre el clima familiar amb l'evolució i millora de l'infant durant el procés d'atenció al servei. L'estudi s'ha realitzat al cdiap de la comarca de la Garrotxa. S'ha avaluat el clima familiar amb una visita al domicili, aplicant l'escala HOME (Caldwell i Bradley, 1984). S'analitzen els ítems de la prova i el trastorn i desenvolupament del nen/a. Com a resultats rellevants trobem que majoritàriament el clima familiar es troba en una puntuació mitja seguit de baixa, reflectint per tant mancances en el clima familiar. Es considera important treballar amb elements relacionals per millorar la interacció familiar, donada la seva influència en el desenvolupament de l'infant.

Paraules clau:

Clima familiar, desenvolupament infantil, to afectiu, escala HOME.

Abstract

We study the familiar climate and the development of infants in a CDIAP. We want to contrast the relation between the familiar atmosphere and the evolution of the infant with a development disorder. The study is made in the region of Garrotxa (Girona). We applied the Home scale (Caldwell i Bradley, 1984) in the own home of the infant. The sample are 29 families with infants 0-4 years old. The results indicate that there are a lot of families with difficulties in the interaction quality each other members. There are an important relation with the familiar climate and the trouble of the disorder, and the infant evolution.

Keywords:

Familiar climate, infantile development, affective tone, HOME scale

Introducció

El clima familiar és l'estat favorable o desfavorable que caracteritza la família com a resultat de les interaccions entre els seus membres. Hi ha estudis realitzats en diferents etapes evolutives que el relacionen amb diversos aspectes, com la vinculació segura, l'adquisició dels aprenentatges en l'adolescència i l'establiment de relacions socials.

El clima familiar és un factor molt important en l'evolució del desenvolupament del nen/a, sobretot en l'etapa 0-3. Diversos teòrics demostren que el rol dels pares en els primers aprenentatges dels fills és vital (Bradley, et al. 1989; Lira, Montenegro & Rodríguez, 1974; Mathiesen, Herrera, Merino, Villalón & Suzuki, 2001).

Altres estudis constaten també la relació de la qualitat de l'ambient familiar amb el desenvolupament i la salut infantil (Bloom, 1964, Bradley & Tedesco, 1982, Gottfried & Gottfried, 1984, Kagan, 1984, Lerner 1986, Herrera et al. 2001; Mathiesen et al. 2001).

Al llarg de l'atenció al CDIAP, es poden observar relacions familiars diverses, en les quals la freqüència de les relacions diàries, intensitat, to afectiu i qualitat de la interacció entre pares i fills, juguen un paper important com a factors protectors i de risc en el desenvolupament de l'infant. Com a situacions de risc en el desenvolupament del clima familiar, en general podríem descriure famílies amb situacions personals de fragilitat (psicopatologies, separacions, situacions precàries econòmiques i socials...), amb desorganització dels hàbits i pautes educatives... que generen un clima familiar desfavorable.

Una altra situació de risc pel desenvolupament del clima familiar desfavorable, és el trencament real o imaginari del concepte i acceptació del propi fill, davant el diagnòstic d'una alteració en el desenvolupament. Això pot portar a una desestabilització familiar, personal i trencament dels vincles que poden portar a crear un clima familiar negatiu.

Davant aquestes observacions diàries, la treballadora social va plantejar estudiar com pot afectar aquest clima familiar en l'evolució del nen/a.

Per això se'ns plantegen diverses qüestions: Com és la relació real de les famílies quan estan amb els seus fills? És a dir, quin clima familiar trobem majoritàriament en les famílies que atenem? Quant de temps es comparteix amb els fills? Com es manegen les situacions diàries? I especialment pensem, com pot afectar aquest clima familiar en el desenvolupament de simptomatologia i millora d'aquestes?

Per aquests motius ens interessem per avaluar el clima familiar actual dels nens atesos i en quina mesura pot afectar en el seu desenvolupament. Aquests aspectes ens poden també ajudar no sols a conèixer la nostra realitat, sinó també a poder confeccionar formes de treball, adaptades a les mancances i punts forts de les famílies.

Objectius

Els objectius que ens plantegem són:

1. Recollir dades referents al clima familiar de les famílies que entren al nostre servei CDIAP entre els mesos de gener a juny de 2008 amb trastorns de moderats a greus en el desenvolupament, siguin atesos a l'àrea de fisioteràpia, global o logopèdia.
2. Comparar l'indicador de clima familiar amb el diagnòstic del nen. Es recolliran dades de l'anamnesi i de l'exploració diagnòstica i es compararan amb el clima familiar. Determinar si hi ha un grau d'influència del clima familiar amb els diagnòstics dels nens.
3. Observar si quan hi ha un clima familiar favorable, l'evolució de l'infant és millor.
4. Si es confirma que existeix una relació entre clima familiar i l'evolució de la simptomatologia de l'infant, es poden proposar actuacions, teràpies, criteris i millores en el procés de diagnòstic i/o tractament, tenint en compte els resultats.

Mètode

1. Subjectes

L'abast de l'estudi és Comarcal, donat que atenem a infants de la comarca de la Garrotxa. S'ha fet l'estudi partint de tots els nens atesos durant el primer mig any del 2008.

S'ha considerat entrar en l'estudi, tots els infants que pateixen un trastorn de moderat a greu, en les diferents àrees d'atenció del cdiap.

S'ha demanat el consentiment a les famílies. Finalment han participat un total de 39 famílies.

2. Instruments

S'han utilitzat dos instruments estandaritzats, l'screening Battelle per a recollir el desenvolupament psicomotor de l'infant i l'escala HOME per a valorar el clima familiar.

A banda s'han recollit dades de l'evolució de l'infant i característiques de la família a partir de la història clínica del nen/a.

• **Screening Battelle (BDI, Newborg, 1984):** S'ha utilitzat l'screening Battelle. És una escala de desenvolupament de l'infant. Les àrees que es valoren són la cognitiva, la motor, l'adaptativa, llenguatge, social i total. S'obté un resultat quantitatiu , edat de desenvolupament, i també podem obtenir si supera o no supera la prova.

• **Escala Home (Home Observation for Measurement of the Environment, Caldwell y Bradley, 1984):** Valora el clima familiar mitjançant l'observació de l'entrevistadora a l'espai familiar.

Existeixen dues versions segons la franja d'edat: una per infants de 0-2 anys i l'altra de 3-5 anys.

Les variables que destaca l'escala Home en la versió de 0-2 anys són:

- Responsabilitat verbal i emocional
- Acceptació del comportament del nen
- Organització de l'ambient
- Provisió de materials de joc apropiats

- Implicació materna
- Oportunitats varietat

Les variables de 3-5 anys són:

- Materials d'aprenentatge
- Estimulació lingüística
- Entorn físic
- Tendresa i afecte
- Estimulació acadèmica
- Modelatge
- Diversitat d'experiències
- Acceptació

El resultat del clima familiar es valora quantitativament. Com més alt és el resultat de l'enquesta, el clima és més favorable, i a la inversa.

3. Procediment

L'estudi s'ha estructurat en 3 fases. En la primera es fa el disseny de l'estudi (mostra, procediment, materials utilitzats). S'ha escollit la mostra de forma aleatòria, sobre el total de nens atesos al cdiap d'Olot i comarca, de gener a juny de 2008. S'han exclòs prèviament de la llista els diagnosticats de fisioteràpia lleu (plagiocefàlia, torticolis).

Vam considerar que la problemàtica motora lleu pot afectar menys al clima familiar i també perquè tenen un temps d'atenció al cdiap més breu. Posteriorment es va demanar el consentiment de la família a participar-hi. Únicament hi ha una família que no ha estat d'acord en participar.

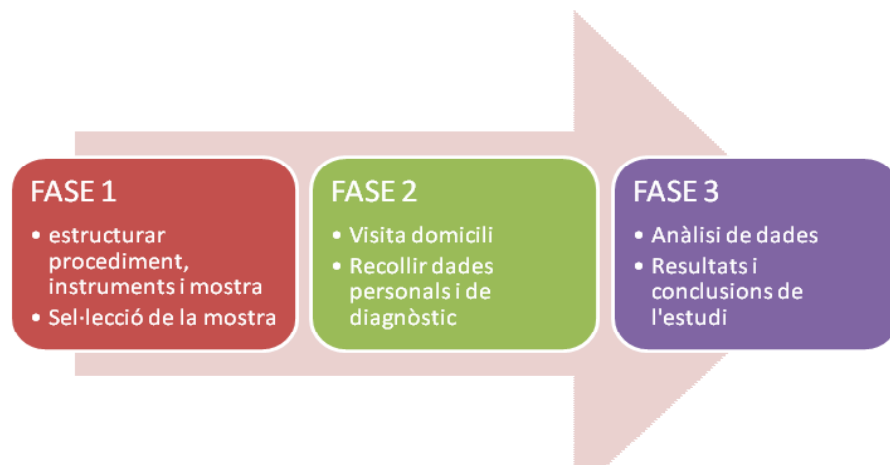
Finalment, s'han passat 39 qüestionaris amb la corresponent visita al domicili. Les famílies han col·laborat amb interès.

Per tal de poder recollir les dades, hem considerat necessari buscar instruments que ens permetin valorar el clima familiar en el seu entorn. Per això

es va decidir utilitzar l'escala HOME (1984), en la qual és bàsica la valoració en l'entorn propi, és a dir en el domicili familiar. Per a recollir les dades evolutives, s'ha utilitzat l'screening de desenvolupament Battelle (Newborg, 1984).

En la **segona** fase es duu a terme l'estudi de camp. La treballadora social ha programat visites a domicili per poder passar l'escala HOME. Al mateix cdiap s'han recollit les característiques clíniques i evolutives de l'infant.

La fase **final** està centrada en l'anàlisi estadístic i obtenció dels resultats.

4. Resultats

Hem analitzat les dades amb el paquet estadístic SPSS. A continuació anem a descriure els resultats més rellevants.

4.1 Característiques de la mostra:

Anem a descriure els resultats obtinguts en les dades sociofamiliars:

Estat nens: 0-2 anys: 9 famílies
3-5 anys: 30 famílies

Estat civil: L'estat civil de les famílies estudiades, el 85% estan casades i el 15% estan separades.

Tipus de vivenda, 22 famílies viuen en un habitatge de propietat i 17 famílies en habitatge de lloguer.

Nombre de membres que viuen a casa: La majoria de famílies estudiades estan formades per 4-6 membres, seguides de les que en són entre 2 i 3 persones.

Seguiment social: El 28,20% de la mostra requereixen seguiment social familiar per factors de risc detectats en la primera entrevista, és a dir 11 famílies de 39.

Si tenim en compte el **diagnòstic**, en la submostra de **0-2** anys el **retard global i el trastorn motor** són els majoritaris, seguits dels **TGD** (trastorn generalitzat del desenvolupament) .

De 3-5 anys, el diagnòstic més freqüent és el de **retard psicomotor global**, seguit del **trastorn de llenguatge i l'adaptatiu**. (Gràfica 1)

4.2-Anàlisi del clima familiar

Analitzant estadísticament les variables de la subescala Home 0-2 anys i de 3-5 anys, trobem que les puntuacions obtingudes es troben per sota la mitjana i desviació estàndard marcats per la prova.

Segons la classificació dels resultats en l'**escala HOME**, en la nostra mostra la majoria de nens viuen en un clima familiar mig, seguidament amb gairebé la meitat de la mostra en un clima alterat i molt pocs en un bon clima familiar. (Gràfica 2)

Si comparem el **diagnòstic i el clima familiar**, observem que els infants diagnosticats amb *trastorn global* són els que conviuen en un clima familiar menys favorable en relació amb els altres diagnòstics. Un 31% tenen un clima familiar baix i un 69% mig.

En quan al *trastorn motor* un 25% tenen un clima familiar mig i un 75% baix.

El 100% de les famílies amb un clima familiar alt (molt favorable) el trobem quan els infants tenen un *trastorn de llenguatge*. No trobem puntuacions referents a un clima familiar desfavorable (baix) quan l'infant té aquest mateix diagnòstic. (Gràfica 3)

Si analitzem els resultats en la **prova screening Battelle**, un 70% dels infants entre 0-2 anys la superen a nivell general i un 74% d'infants entre 3-5 anys superen la prova.

Vam considerar important incloure com **evolucionen** els infants al llarg d'un any d'atenció al cdiap segons el criteri clínic. Observem que l'evolució és més lenta en nens 0-2 anys i favorable pels nens 3-5 anys. (Taula 1)

El 44% amb evolució lenta té un retard global seguit del motor. Quan l'evolució no és observable en aquest període de temps, el 80% presenta un retard en el desenvolupament i el 20% n TGD. El 40% amb evolució lenta té un trastorn llenguatge. El 100% dels nens amb diagnòstic de risc biològic tenen una evolució favorable, a l'igual que els que tenen un trastorn de llenguatge.

Quan trobem un clima familiar alt, l'evolució del nen/a és 100% favorable. En un clima mig, l'evolució és també majoritàriament favorable. En un clima familiar baix està més repartit. Per tant, no hi ha una relació directa entre evolució lenta en el curs del trastorn del nen i puntuació baixa en l'escala HOME, però sí que és quan trobem més variabilitat. (Gràfica 4). En canvi un clima familiar favorable es relaciona el 100% amb bona evolució.

Si analitzem les característiques **de la dinàmica familiar**, veiem que en les famílies de nens entre 0-2 anys, es retroben amb el pare o la mare a partir de les 12-15h i en segona opció més freqüent, estan tot el dia amb ells.

Quan els nens tenen de 3-5 anys, majoritàriament estan amb el pare o la mare a partir de les 17-19h i en segona opció a partir de les 19h.

Una de les preguntes de l'escala HOME és *si s'asseu un mínim de 10 minuts amb el seu fill/a*. El 54% de les famílies no dediquen aquest temps en estar junts conversant o jugant, mentre que el 46% sí. Per edat, el 52% del pares que tenen infants de 3-5 anys s'hi asseuen 10 minuts i en la submostra de 0-2 anys ho fan únicament el 33%. És una dada que ens dóna molta informació sobre la relació familiar, que és pobre en aquest sentit

Tampoc no hem trobat un relació entre **hores que els pares estan a casa amb el temps ni la qualitat que hi dediquen**. Així, famílies que hi estan tot el dia, potser no s'asseuen amb els seus fills com a mínim uns deu minuts. (Gràfica 4)

Si analitzem la correlació entre els ítems de l'escala HOME que tenen més relació amb un clima familiar favorable, trobem:

De **0-2 ANYS** s'ha trobat relació entre una puntuació major en el clima familiar i més estimulació del **desenvolupament verbal i emocional, així com més provisió de materials i jocs apropiats** per l'edat.

En la submostra de **3-5 ANYS** trobem que quan l'**entorn físic** és favorable es relaciona amb més **materials d'aprenentatge** i a la inversa. Aquest aspecte tindria a veure amb el nivell econòmic. Tant l'entorn físic com els materials d'aprenentatge es relacionen de forma positiva amb l'estimulació lingüística i acadèmica i amb major diversitat d'experiències. Aquests tenen un valor important en el total clima familiar entre els 3-5 anys.

També s'observa que quan més **tendresa i afecte** es dóna, té relació amb major **materials d'aprenentatge, estimulació lingüística, el modelatge** i la **diversitat d'experiències**. La relació és proporcional, si augmenta també ho fa proporcionalment amb millor **clima familiar**.

Per altra banda l'ítem de **modelatge** es correlaciona amb l'**estimulació acadèmica, tendresa i afecte i millor clima familiar**.

5. Discussió

La revisió teòrica que hem realitzat, es refereix en general a estudis fets als anys 80-90. Sembla que actualment no es consideri prioritari conèixer les repercussions de la dinàmica i clima familiar, en el desenvolupament del nen/a.

En general els estudis mostren una clara relació entre l'aspecte cognitiu amb el clima familiar. En el nostre estudi també observem que els nens que viuen en un entorn amb un clima familiar bo, l'evolució en la simptomatologia que presenten al llarg del tractament, millora de forma més satisfactòria.

Molts infants que han participat en l'estudi, presenten un diagnòstic de retard global. Aquest diagnòstic sol estar més relacionat amb un clima familiar mig o baix. Seguint les conclusions de diversos autors (Aznar, Perez, 1986; Montenegro et al, 1978; Pardo i Kotliarenco, 1998), la influència de la manca d'estimulació ambiental es relaciona amb baix desenvolupament cognitiu i evolutiu. Per tant, una educació precoç positiva i afectiva, afavoreix la formació d'habilitats i competències en els nens, és a dir, afavoreix un millor desenvolupament integral. Hem de tenir en compte que el fet que l'infant presenti unes dificultats més rellevants en el seu desenvolupament, pot influenciar en

l'estat emocional i acceptació de l'infant, i repercutir en les mancances que hem observat.

És vital pel desenvolupament de l'infant, tant del llenguatge com a nivell global, la relació que s'estableix amb els pares. Malauradament però, hem recollit que les famílies no dediquen diàriament uns minuts d'atenció personal amb el nen, deixant de banda les activitats i hàbits diaris. En aquesta mostra moltes famílies comparteixen moltes hores amb els seus fills, però això no repercuteix amb les estones compartides entre ells. Aquest aspecte ens fa reflexionar amb la importància de treballar en població general per poder potenciar aquesta relació afectiva.

En les visites al domicili junt amb l'anàlisi de l'escala HOME, s'ha pogut observar que en general els infants tenen molt material lúdic, però per contra no s'han recollit interaccions entre pares i fills durant les entrevistes (tal com s'ha de recollir seguint l'escala).

Considerem necessari fer un treball de conscienciació en la població general, dirigit a crear vincles afectius, a gaudir de les estones compartides amb els fills, a potenciar estones de joc i comunicació.

6. Conclusions

Tot i que el tamany de la mostra és petita, podem arribar a unes conclusions i reflexions:

1. El clima familiar de la majoria de les famílies estudiades és mig (66,6%), seguit de l'alterat i molt pocs amb clima favorable (5,12%). Considerem alarmant que únicament un 5% es consideri que el clima familiar sigui favorable i sa per a l'infant.
2. El clima familiar alt el trobem amb més freqüència en els infants amb trastorns de llenguatge i risc biològic. Quan el clima familiar és baix i mig, hi ha diversitat de diagnòstics. En general podríem dir que hi pot haver una relació entre la severitat del trastorn i el clima familiar.
3. Els nens que es desenvolupen amb un clima favorable, trobem que l'evolució del nen/a és també favorable. Hem de considerar però a

l'igual que en el punt 2, que la severitat del trastorn pot influenciar negativament en la creació d'un clima familiar més positiu.

A banda dels aspectes comentats, hi ha ítems que recullen l'escala HOME que ens donen informació important per potenciar un bon clima familiar: l'entorn físic, els materials de joc i aprenentatge, l'estimulació verbal i tendresa i afecte. Tot i que la mitjana d'aquesta mostra es troba en general per sota de la prova.

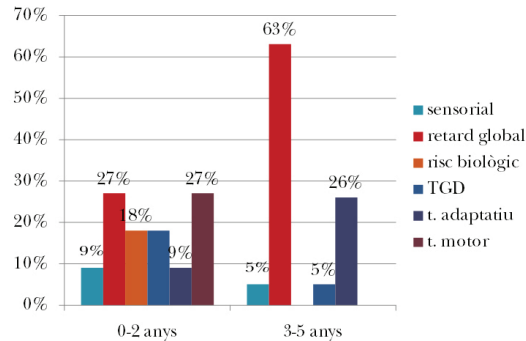
Hem vist també que els pares en general no s'asseuen a parlar amb els fills diàriament, independentment del nombre d'hores que s'estiguin amb l'infant. No sols cal més temps de dedicació als fills sinó que s'ha de potenciar que durant aquest temps la relació es basi en l'afecte i tendresa que necessita un infant en els primers anys de vida.

Com a reflexió final, creiem que hem de donar un paper rellevant al treball familiar per potenciar un clima familiar més favorable, basat en l'afecte, comprensió, en compartir estones lúdiques amb l'infant i amb un entorn que faciliti el desenvolupament dels aprenentatges i joc. També creiem important seguir amb les tasques preventives dirigides a la població general, que ajudi a aplicar pautes educatives coherents, adaptades a les necessitats i etapa evolutiva de l'infant. Sabem que la relació emocional entre pares i fills, ajuda a crear una confiança personal bàsica per tota la vida del nen/a i veiem alhora, que pot beneficiar en la millora del trastorn.

Gràfiques i taules

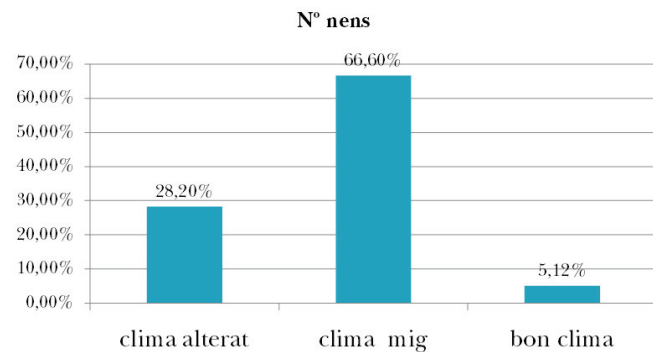
Gràfica 1

Diagnòstics per edat

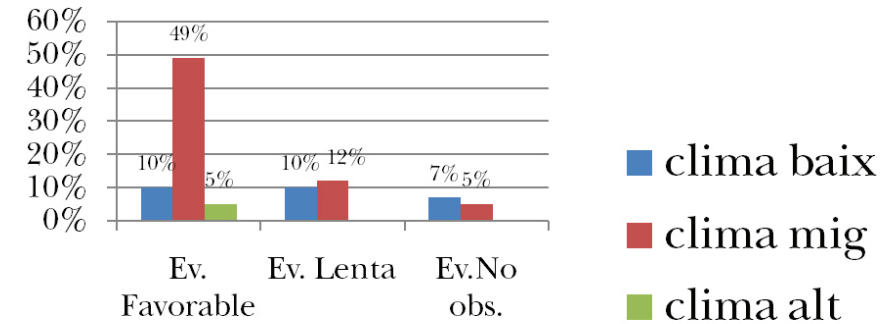
Percentatge de diagnòstic segons franja d'edats

Gràfica 2: Resultat escala Home

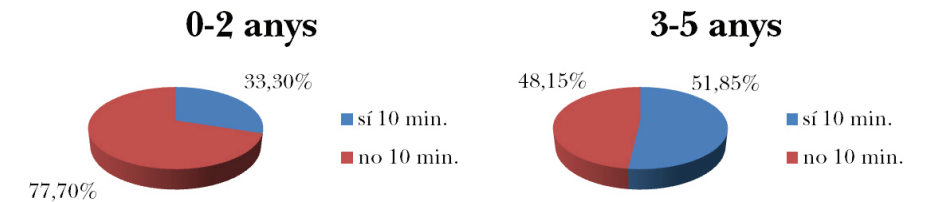
Percentatge de famílies estudiades amb resultat clima familiar

Gràfica 3: Clima familiar i evolució

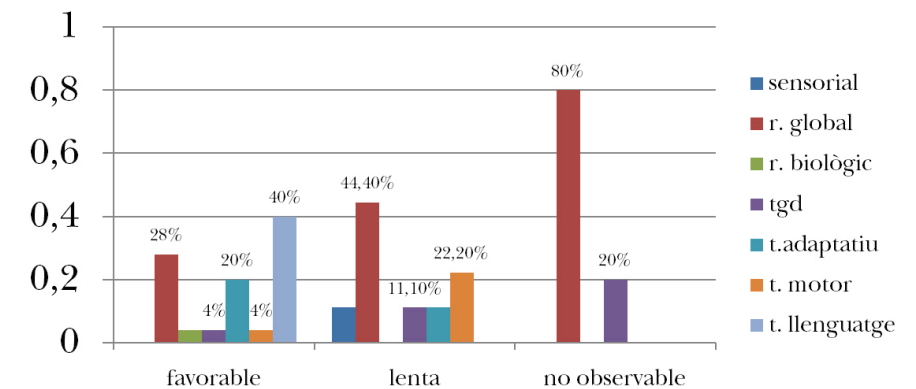
Evolució infant en relació al clima familiar

Gràfica 4:

Percentatge de famílies que s'asseuen amb els seus fills durant 10 minuts diaris, segons franja d'edat.

Gràfica 5: Diagnòstic - evolució

Evolució dels infants estudiats segons el diagnòstic

Gràfiques i taules

Taula 1

Subescala	Mitjana	Desviació	Home	Desviació
Desenv. verbal i emocional	6,75	2,45	7,60/8,02/8,57	2,40/2,18/1,99
Acceptació comportament	4,92	1,44	5,91/5,29/5,24	1,37/1,62/1,64
Organització ambient físic	4	0,739	4,62/4,89/4,93	1,14/1,17/1,24
Provisió materials joc	4,50	2,68	5,04/6,36/6,36	2,29/2,37/2,03
Implicació materna nen	2,42	0,90	3,01/3,32/3,54	1,60/1,59/1,79
Oportunitat varietat	2,50	1,56	2,25/2,97/3,03	1,06/1,14/1,52

Taula 2

Subescala	Mitjana	Desv.	Home	Desv.
Estimulació aprenentatge	6,44	2,90	6,56/6,02	3,50/3,60
Estimulació lingüística	5,44	1,12	5,96/6,08	1,35/1,02
Entorn físic	5,56	1,6	5,38/5,64	2,07/1,44
Tendresa i afecte	3,81	1,92	4,97/5,59	1,93/1,58
Estimulació acadèmica	4,04	1,22	3,30/3,90	1,27/1,19
Modelatge	3,04	1,22	2,37/2,67	1,30/1,37
Diversitat experiències	5,85	1,83	7,85/7,95	2,01/2,28
Acceptació	3,74	0,44	3,15/3,39	0,95/1,06

BRADLEY, H; MUNDFROM, D.J.; WHITSIDE, L: “A factor analytic study of the infant-toddler and early childhood versions of the HOME inventory administered to white, black and hispanic american parents of children born preterm”: *Child Development* 65, 1994, págs. 880-888.

Battelle Developmental Inventory. Screening Test, 1984 by LINC Associates.

Revisión: M. Teresa García Díe

CALDWELL, B.; BRADLEY, R.: *Home observation for measurement of the environment. Administration manual*. Revised edition, 1984.

BUSTOS, C; HERRERA, M; MATHIESEN, M.: “Qualitat de l’ambient familiar: inventari Home com a instrument de medició”: *Tesis Magisteri*, nº 1980517.

ARRANZ FREIJO, ENRIQUE, B.: “Escala: una proposta per avaluar els contextos familiars dels nens de dos anys d’edat”: *Revista d’Educació*, nº 358, 2009, págs. 1-6.

RECART, MARC: “Qualitat educativa de l’ambient familiar i la seva relació amb el desenvolupament de funcions cognitives en el preescolar”: *Revista Psykhe*, 2003, Volum 12, nº 2, págs. 1-8.

MONTENEGRO, H; LIRA, M. J.; RODRÍGUEZ, S.: *Estimulación precoz*. Unicef, 1978.

CASTRO DIAZ, MARIO R.: “Desesperança apresada i clima familiar”. *Revista Apuntes Psicològics*, 2010, págs. 1-3.

NEWBORG, J.: *Escala de desarrollo Battelle*. Fundació catalana per a la síndrome de down, Barcelona, 1984

WINNICOTT, W.: *La familia y desarrollo del individuo*. Edit. Prentice Hall, México D.F, 1995.

Bibliografia